

ÚVODEM

Současná doba se stává obdobím přelomu ve vývoji socialismu. Obnovení dynamismu společenského vývoje na základě nové kvality růstu není možné bez přehodnocení všech stránek života společnosti, bez přestavby celé soustavy společenských vztahů a procesů.

Teorie a praxe přestavby je jedním ze svých nikoli nepodstatných aspektů spojena s obnouváním a tvůrčím rozvíjením teoretického odkazu zakladatelů vědeckého světového názoru i s novou všestrannou analýzou zkušeností a poznatků uzlových bodů dosavadního vývoje socialistického společenského řádu. Mimořádně významnou příležitostí k rozvinutí analýz, diskusí a hledání řešení nazrálých problémů současnosti se na různých úrovních stalo 70. výročí nezapomenutelné dějinné události — Velké říjnové socialistické revoluce, již začala nová epocha společenského pokroku v historii lidstva.

Teoretický a praktický odkaz Velkého října se stal impulsem pro hlubší zamyšlení nad aktuálními otázkami a problémy společenské úlohy státu a práva v nových podmínkách rozvoje československé socialistické společnosti. Katedra obecné teorie státu a práva právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze iniciovala pracovní setkání představitelů všech kateder teorie státu a práva s cílem vyměnit si v neformální a věcné diskusi názory na tyto otázky.

Celostátní seminář kateder TSP, který se uskutečnil ve dnech 13. až 15. 10. 1987 v obci Křivoklát u Prahy jsme nazvali „Aktuální otázky státu a práva ve světle tvůrčích idejí leninismu“. Nechtěli jsme, aby se rozšířil počet těch vědeckých akcí, ve kterých jsou předneseny předem připravené referáty, které nevyvolávají žádné reakce přítomných a jsou jen monologem či „dialogem hluchých“. Proto jsme použili v naší právní vědě ne zcela běžnou metodu panelové diskuse. Problematiku jsme rozdělili do tří tematických okruhů, k nimž byly předem rozeslány teze úvodního referátu. Pověřený referent uvedl příslušný blok stěžejními myšlenkami a inicioval diskusi, pro kterou byl dán dostatečný časový prostor.

Tento náš záměr se zdařil a domnívám se, že křivoklátský seminář zůstane v paměti účastníků jako po mnoha letech jedna z prvních živých neformálních a přitom vysoce kvalifikovaných vědeckých rozprav, jako

jedna z takových teoretických diskusí i polemik, které jediné mohou vytvářet tolik potřebné demokratické a otevřené prostředí rozvoje československé právní vědy.

První tematický okruh, zaměřený na aktuální význam Leninova díla „Stát a revoluce“, jehož vznik je jak známo úzce spjat s přípravou Říjnové revoluce, uvedl prof. dr. Stanislav Kučera, CSc. Ve svém vystoupení se zabýval všemi hlavními aspekty práce, největší pozornost však obrátil na problematiku demokratické diktatury proletariátu, podmínek její existence, způsobů a cílů jejího uskutečňování, jejího charakteru jako podstaty státu nového typu. Prof. Kučera zdůraznil, že v Leninově práci nacházíme cenné podněty pro řešení současných otázek rozvoje a prohlubování socialistické demokracie. Jsou jimi zejména teze o odumírání socialistického státu tím, jak sílí jeho jednota se společností, jak se prohlubuje jeho skutečně demokratický charakter. Podtrhl, že proces demokratizace a tedy socializace státu musí být kontinuálním a uvědomělým procesem. Současně ovšem tento revolučně se měnící stát zůstává hlavním nástrojem revolučních přeměn společnosti, její přestavby.

V druhém tematickém okruhu obrátili účastníci semináře již detailněji a konkrétněji pozornost na otázky rozvoje demokracie a samosprávy v podmínkách realizace závěrů XVII. sjezdu KSČ a při využití inspiračních podnětů XXVII. sjezdu KSSS. Úvodní slovo k této problematice přednesl vedoucí pořádající katedry prof. dr. ing. Eduard Kučera, DrSc.

Svoje vystoupení orientoval zejména na zkušenosti z Pařížské komuny a z prvního porevolučního období vývoje sovětské společnosti a jejich aktuální význam. Ukázal na řadě konkrétních teoretických postulátů, že pro V. I. Lenina byla Pařížská komuna stálým zdrojem poučení jako „konečně nalezená forma, ve které mohlo být uskutečněno osvobození práce“, která naplnila novým, proletářským obsahem základní vývojové principy demokracie: svobodu, rovnost, bezpečnost a účast obyvatelstva na správě a rozhodování veřejných záležitostí a položila základy samosprávné organizaci proletariátu a pracujících. Současně však Lenin přihlížel ke specifickým podmínkám předrevolučního a revolučního Ruska. Prof. Kučera zevrubně analyzoval jak první zárodečnou etapu sovětské formy proletářské demokracie, tak Leninovy náměty k její modifikaci v období NEPu. V závěru shrnul podstatné principiální znaky leninské koncepce demokracie nového typu, jejichž oživení a rozvinutí je v podmínkách přestavby hospodářského mechanismu a celé společnosti nezbytné.

V návazné diskusi účastníci semináře poukázali na řadu otázek, spjatých s tvůrčím využitím leninské koncepce socialistické demokracie v současných podmínkách rozvoje československé socialistické společnosti.

Třetí tematický okruh, věnovaný úloze práva při přestavbě hospodářského mechanismu ČSSR, uvedl doc. dr. Jiří Čapek, CSc. Zdůraznil, že právo je toliko dílčí soustavou velmi složitého systému regulativního působení a řízení a nemůže nahrazovat jiné metody regulace a řízení společnosti, zejména nástroje ekonomického řízení. Zároveň je ovšem nositelem hodnot a funkcí, v nichž nemůže být v systému regulativního společenského působení v podmínkách přestavby zastoupeno. Důsledná analýza a hlubší poznání nezbytného rozsahu a zároveň mezí potřebné právní regulace a metod působení práva v podmínkách řízení prostřednictvím zájmů tvoří stěžejní úkol právní vědy. V žádném případě nelze funkční možnosti práva ztotožňovat s úlohou práva v direktivním systému řízení. V procesech přestavby hospodářského mechanismu a celé společnosti lze tedy prognózovat objektivně nutné posuny v úloze, funkcích práva a dalších strukturních elementů mechanismu právní regulace.

Doc. Čapek dále poukázal na předpokládané obtíže v působení práva v přechodné etapě vytváření nového hospodářského mechanismu, ve kterém se nutně budou prolínat a v mechanismu právní regulace odrážet jak cíle překonaného, tak nově vytvářeného hospodářského mechanismu. Toto období bude klást zvýšené politické a odborné nároky nejen na oblast legislativy, ale také na interpretační a aplikační praxi a její promyšlené vedení a usměrňování v duchu přestavby.

S určitým časovým odstupem, který umožňoval hlouběji promyslet náměty vzešlé z bohaté diskuse ve všech třech tematických okruzích, byly stěžejní teoretické poznatky a závěry zpracovány do písemné podoby. Přistoupili jsme rovněž k určité redakční úpravě písemných příspěvků po obsahové i formální stránce. Lze si jen přát, aby tato práce vyvolala u čtenáře podněty k přemýšlení o otázkách trvale i současně aktuálních.

Praha, duben 1988

Aleš Gerloch